

Şəhla
Cabbarlı

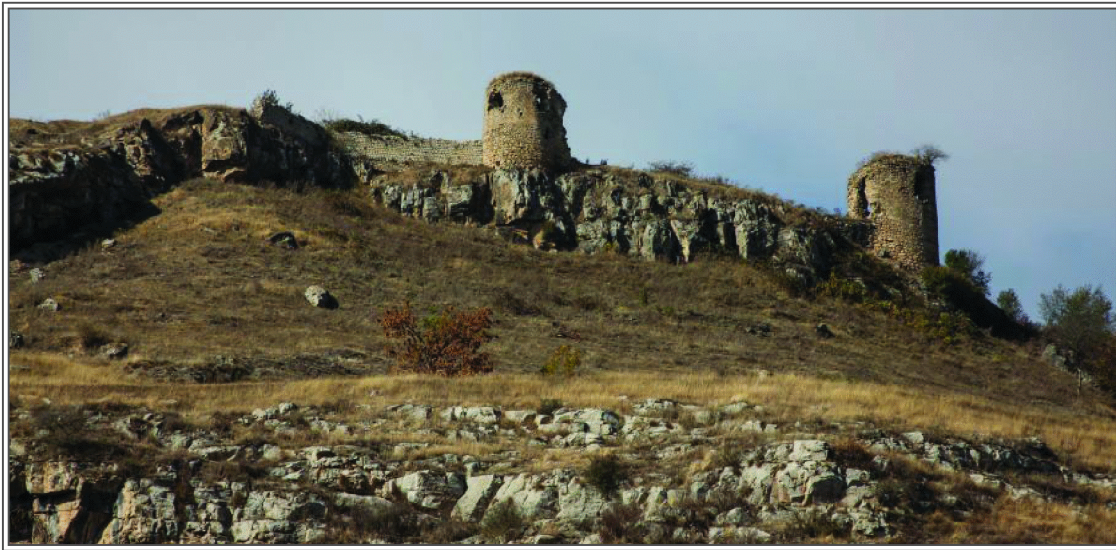
I yazı

Vətən müharibəsinin həsrətlə gözələnən tarixi anı - Şuşa şəhərinin işğaldan azad olunması idi. Qarabağın azadlığı uğrunda aparılan müharibə başlandıktan dövlət də, xalq da, ordu da bir hədəfə köklənmişdi - Şuşa! Şuşasız Azərbaycan tamamlanmır. Şuşasız Qarabağ bütövləşmir. Şuşanın azadlığı, sanki qəfəsə illərlə boyunu bükülmüş ağ göyərçinin azadlığı idi.

qoyunlu, Ağqoyunlu, Səfəvi kimi dövlətlərin tarixinə şahidlik edib. Bəzən dağıdılıb, bəzən igamətgah, bəzən isə sığınacaq rolunu oynayıb. Şuşanın relyefi də maraqlıdır. Burada Cıdır düzündən bir qədər aşağıda "Qırx pilləkən" deyilən dik pilləli yol var ki, bu da Daşaltı çayına aparır. Həmin yerdə "Xəzinə qalası" mağarası da yerləşir.

Şuşa Qarabağ xanlığının mərkəzi kimi

Kür və Araz çayları arasında yerləşən Qarabağ xanlığının yaranması, mərkəzin Şuşa şəhəri seçilməsi Pənahəli xanın adı ilə bağlıdır. Pənahəli xan Qarabağın məşhur nəsilindən olan, daim bölgənin ictimai-siyasi hə-

"Dağların içində elə bir qala tikməliyik ki, düşmən bata bilməsin..."

Şuşa şəhərinin tarixi

orta əsrlərdən dövlətlərin düşmən hücumundan qorunmaq üçün görülən tədbir adətindən biri idi.

Lakin Nadir şahın ölmündən sonra Arazdan cənubda bəzi hakimlərin çəkilmələri, taxt-tac savaşları nəticəsində bölgələrdən qovulmaları, Qarabağa gəlişləri, xristian alban mülkiyyətlərinin onlarla münaqişələri xanlığa da təhlükə altında qoyurdu. Bir tərəfdən də Şamaxı və Şaki xanlıqlarının Qarabağ xanlığının güclənməsindən ehtiyat etmələri, Pənahəli xanın ciddi narahatlığına səbəb olmuşdu.

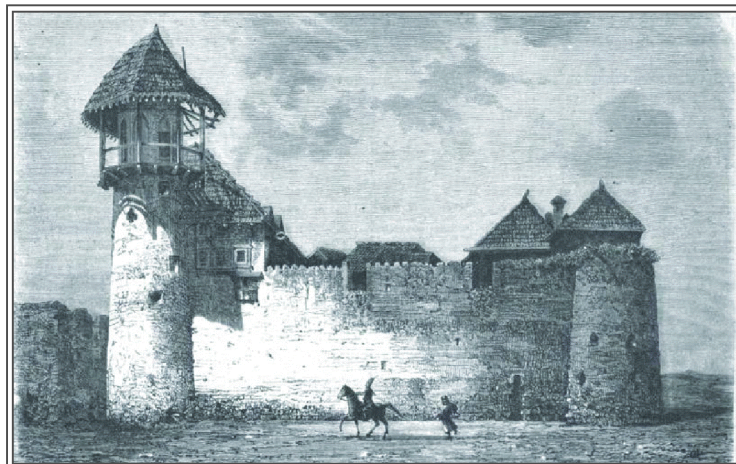
Son dərəcə tədbirli davranan Pənahəli xan Şaki xanı Hacı Çələbinin Bayat qalasına hücumu zamanı, qaladakı xalqı qorumaq üçün bütün müdafiə tədbirlərini görmüşdü. Qarabağ xanlığı güclü olmasa da, özünü qoruya bilməmişdi və xanlığın şöhrəti qısa müddətdə artmışdı. Hətta, bu hadisə ilə bağlı Azərbaycan tarixşünaslığında Hacı Çələbinin Pənahəli xan haqqında dediyi məşhur söz də məsələ çevrilib: "Pənahəli xan sikkəsiz gümüş idi, biz gəldik, ona sikkə vurduq və geri qayıtdıq". Bununla Hacı Çələbi xanın şöhrətinin onların hücumu ilə yüksəldiyinə işarə etmişdi.

İlk dövrlər xanlığın ayrıca mərkəzi şəhəri, demək olar, yox idi. Bayat qalasının daxili həm xanlığın mərkəzi, həm özü idi. Pənahəli xan qonşu xanlıqlardan gələcək hücumları nəzərdən keçirir və tədbirli davranaraq,

tirə bilmir. Beləliklə, Şahbulaq 3 il Qarabağ xanlığının mərkəzi oldu.

Pənahəli xan əyanlarını topalayarq demişdi: "Biz gerek dağların içində, möhkəm və keçilməz bir yerdə qala tikək ki, onu güclü düşmən belə, mühasirəyə ala bilməsin. Qalının bir tərəfi dağlarda olan ellərin üzünə daim açıq olsun. Mahallarla əlaqə-

mühüm ticarət mərkəzinə çevrilməyi bacardı. "Pənahabad" adlı pul ticarətində mühüm dəyərə sahib idi. Şuşanın xarici əlaqəsini təmin etmək üçün 4 qala qapısı inşa edilmişdi. Bu qapıların üçünün adı bizə məlumdur: Gəncə, Ağoğlan, İrəvan. Dördüncü qapının adı və özü haqqında isə heç bir məlumat əldə edə bilmirik.

miz kəsilməsin". Uzun məşvərətdən sonra ən yüksək yer olan İndiki Şuşa şəhəri qala tikilmək üçün uyğun görüldü.

Şuşa adının mənəsi qədim türk etimologiyasına uyğundur. "Şiş qaya", "Yayla" deməkdir. Bəzi tarixi ədəbiyyatlarda bu ada "Şüşə", "Şişə" də deyilir. Beləliklə, 1756-cı ildə Qarabağ xanlığının mərkəzi Pənahabad

Pənahəli xanın oğlu İbrahimxəlil xanın dövründə çətinliklərlə üzleşsə də, Şuşa xeyli inkişaf etdi. Yenidən şəhər ətrafında bir neçə müdafiə qalaları və bəndlər də tikildi. Mirzə Adıgözel Bəy öz əsərində bu qala haqqında yazır: "Hünərli ustalar, sənət sahibi və memarlar bari, hasar, bürc və divar çəkirdilər". Mirzə Yusif Qarabaği isə bu sözləri qeyd edir: "Bu divarlardan nə top gülləsi, nə də başqa bir şey keçirdi. Çünki divar daş və əhənglə bərkidilmişdi".

Şuşa qalası öz möhkəmliyini, əzəmətini Ağaməmməd Şah Qacanın Qarabağ xanlığına hücumu zamanı da göstərmişdi. Qacanın əmri ilə ilk olaraq toplar qaladan dağıtmağa çalışdı. Lakin qalanın möhkəmliyi toplan aciz qoyurdu. Buna vaxt sərf etmək istəməyən şah Qacar qalanı 33 gün mühasirədə saxladı və İbrahimxəlil xanı ilə tutmağa çalışdı. Lakin bu zaman Şuşa xalqı da qala kimi möhkəm dayanırdı.

Bütün təhdidlərə, ərzaq çatışmazlığına və onlara edilən təkliflərə baxmayaraq, öz birliklərini nümayiş etdirirdilər. Öz əjdələlərindən dönməyib, Şuşanın azadlığı üçün sonadək İbrahimxəlil xanın yanında yer akladılar. Eynən 2020-ci ildə Azərbaycan xalqının Qarabağ üçün, Şuşa üçün nümayiş etdiriləy birlik kimi, dözümlü kimi. Bu birlik nəsilərdən-nəsilərə ötürülən milli dəyərdir. Bu birlik qandan, candan gəlir...

(ardı var)

ayna.az

Şuşada tarixin başlanğıcı

Azərbaycanın zəngin tarixi, mədəni irsinin böyük hissəsində Şuşa şəhərinin də imzası var. Şuşanın bizə məlum olan məşhur tarixi 18-ci əsrin ortalarından, Qarabağ xanlığının mərkəzi kimi başlasa da, əslində buranın tarixi daha qədimdir. Müasir milli tarixşünaslığımızda Qarabağdakı qədim Daş dövrü abidələri Azix, Tağlar və Zar mağaraları öyrənilərkən, nədənsə Şuşadakı "Ağziyastı kaha" adlanan mağara haqqında demək olar ki, danışılmır.

Mağara 1971-1975-ci illərdə tədqiq edilib. Daşaltı çayının sol sahilində yerləşir. Uzunluğu 125 metr, eni 20 metr, hündürlüyü isə 10 metrdir. Mağaradan tapılan qədim əmək alətləri, müxtəlif növ heyvan qalıqları sübut edir ki, bura daş dövrünün sonlarına kimi qədim insanların yaşayış məskəni olub.

Qafqaz Albaniyası yaranandan sonra Qarabağ, eləcə də indiki Şuşa şəhəri də daxil, bir sıra ərazilər Ərsak vilayətinə daxil idi. Əvvəlcə bütperəst, Tenqriçi olan Ərsak sakinləri olan hunlar, saklar və digər alban tayfaları bizim eramız əvvəllərindən qonşu ölkə Romanın təsiri ilə xristianlığı qəbul etmişdilər. Ərəb işğalından sonra isə digər bütperəst olan əhali İslam dinini qəbul etdi. Burada dinlərin müxtəlifliyi ayrılması sonralar inkişaf edən bütün sahələrə, hətta mədəniyyətə də təsir edib.

Şuşa irəlilədikə dövrlərdə Sacilər, Salarilər, Atabəylər, Monqollar, Qara-

yatında rol alan Cavanşirlər nəslinin Sarıcalı oymağına bağlı idi. Pənahəli xan bir zamanlar Nadir şahın eşikağası idi. 1738-ci ildə Qarabağa qayıdaraq, şahın istəyi ilə buradakı bəzi vəzifələri icra edirdi.

1747-ci ildə Nadir şah vəfat etdi və bir il sonra Pənahəli Cavanşir indiki Ağcəbədi şəhəri yaxınlığında, Kəbiri mahalında Bayat qalasını tikirdi.

Qarabağda eyniadlı xanlıq yaratdı, özünü isə xan elan etdi. İlk vaxtlar burada onun mənsub olduğu tayfa yaşamağa başladı, sonra isə yavaş-yavaş Qarabağ əhalisi də köç etdi.

Qala müdafiə meşqədi ilə tikilmişdi. Bunu tarixçilər qalanın ətrafından əlavə olaraq bişmiş kərpic ilə də üzlük çəkilməsinə əsasən izah edirlər. Həm də, ətrafı dərin xəndək qazılmış və su ilə doldurulmuşdu. Bu da

bütün təhlükələri adlamaq üçün daha hündür yerdə, güclü istehkamı olan bir şəhər salınmasını qərara alır. Bu mərkəz Şahbulağı qalası idi. Bayat qalası 5 il xanlığın mərkəzi ola bildi. Mirzə Camal Qarabaği öz əsərində yazır ki, mərkəz Şahbulağa köçürülən kimi Pənahəli xanın əmri ilə Bayat qalası dağıdıldı. Zaman keçdikdə anladılar ki, Şahbulaq qalası (1751-52) da hücumların qarşısında tab gə-

şəhərinə - Şuşaya köçürüldü. Burada "Pənahabad" adlı pul da kəsildi. Artıq XVIII əsrin sonlarında Pənahabad şəhəri Qarabağın böyük şəhərlərindən birinə çevrilmişdi. 3-4 verst ərazini əhatə edirdi. Şəhərin üç tərəfi sıldırım qayalarla əhatələnib. Dördüncü tərəfdən isə dolanbac yollarla Şuşaya yol görünürdü.

Şəhər Pənahəli xanın dövründə inkişaf edirdi. Yüksəkdə yerləşsə də,